

DOI: 10.33270/05267202.15

УДК 659.3:351.862.4

МАКСИМЕНКО Ольга*

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5711-6247>;

ПИЛИПЕНКО Вікторія

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, теорії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2555-542X>

Інформаційна війна в сучасному дискурсі: загрози національній безпеці та медіаграмотність як стратегічний елемент захисту

Анотація. У сучасному світі інформаційний простір є ключовим аспектом геополітичного протистояння, у межах якого мовні засоби й когнітивні технології виконують роль стратегічної зброї. Російсько-українська війна окреслила гостру потребу в аналізі дискурсу агресії, оскільки маніпулятивні стратегії безпосередньо впливають на національну безпеку й соціальну стійкість. Досліджено генезу та еволюцію інформаційних воєн, починаючи від примітивних засобів психологічного тиску давнини до високотехнологічних операцій цифрової епохи. У роботі проаналізовано лінгвокогнітивні параметри сучасного дискурсу агресії, що ґрунтуються на використанні специфічних мовних кодів, маніпулятивних технік і дезінформації. Увагу зосереджено на функціонуванні соціальних мереж як основному майданчику для поширення фейків, тролінгу та хейтспічу. Розглянуто теоретичні підходи провідних науковців до визначення «інформаційної зброї» та класифіковано її основні форми. Встановлено, що агресор використовує «психовіруси» та емоційне нагнітання (страх, паніку) для пригнічення аналітичного мислення особи. Виявлено механізми створення «масовокомунікаційних міфів», які слугують інструментом соціальної мобілізації або деморалізації. Також з'ясовано сутність поняття «інформаційної експансії» як комплексної технології, що охоплює державні та приватні інституції для досягнення геополітичних цілей через системну пропаганду. Сформульовано висновок, що ефективне протистояння сучасним загрозам можливе лише за умови комплексного реформування законодавства у сфері інформаційної безпеки та активного впровадження програм із медіаграмотності. Контроль над свідомістю населення стає головною метою агресора, тому розвиток критичного мислення та розумового потенціалу громадян є базовим елементом захисту суверенітету держави. Акцентовано, що медіаграмотність має трансформуватися з факультативної навички у фундаментальний складник національної безпеки в інформаційній сфері.

Ключові слова: інформаційна війна; маніпуляції; дезінформація; дискурс агресії; медіаграмотність; лінгвокогнітивні параметри; інформаційна безпека; соціальні мережі.

Історія статті:

Отримано: 13.03.2026

Прийнято: 10.04.2026

Опубліковано: 29.05.2026

Рекомендоване посилання:

Максименко О., Пилипенко В. Інформаційна війна в сучасному дискурсі: загрози національній безпеці та медіаграмотність як стратегічний елемент захисту. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 2 (72). С. 140–149. DOI: 10.33270/05267202.15

*Відповідальний автор

© Максименко О., Пилипенко В., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Трансформація глобального інформаційного простору на межі XX–XXI століть докорінно змінила природу міждержавних конфліктів, зумовивши їх перехід із площини конвенційних бойових дій у сферу когнітивного та лінгвального протистояння. Сучасна інформаційна війна – це не лише технічне домінування чи кібервиклики, а передусім цілеспрямований вплив на свідомість суспільства через специфічні дискурсивні практики, маніпулятивні технології та дезінформацію. В умовах російсько-української війни інформаційна агресія набула ознак системної експансії, інтегрованої з військовими діями, що безпосередньо загрожує національній безпеці України. Інформаційний вплив на суспільну свідомість, деморалізація населення, руйнування національної ідентичності та підрив довіри до державних інституцій є одним із ключових інструментів гібридної агресії, що ставить під загрозу суверенітет держави, суспільну стійкість і обороноздатність (Kurychenko, 2025).

Починаючи з 2014 року й зокрема після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, інформаційна агресія росії набула ознак системної експансії, інтегрованої з військовими діями. У таких умовах формування медіаграмотності населення вже є не лише освітньою або факультативною навичкою, а й стратегічним елементом національної безпеки та ключовим чинником суспільної резильєнтності. Тому традиційні військові, економічні чи дипломатичні засоби захисту є недостатніми без надійного інформаційного щита. Отже, формування медіаграмотності населення набуває стратегічного, загальнонаціонального значення та має розглядатися не як другорядна освітня компетентність, а як фундаментальний компонент національної безпеки України (Laskova-Yarmolenko, & Slynkova, 2024).

Медіаграмотність у контексті повномасштабної війни є важливим інструментом протидії деструктивним інформаційним впливам, сприяє розвитку критичного мислення, здатності розпізнавати маніпуляції, фейки та пропаганду, а також формує індивідуальну й колективну резильєнтність. Без системного розвитку цієї навички суспільство вразливе до «інформаційного зомбування», емоційного нагнітання страху й паніки, що безпосередньо впливає на моральний дух нації, підтримку Збройних Сил України та легітимність державних рішень. Від рівня медіаграмотності громадян нині значною мірою залежить не лише інформаційна стійкість держави, а й її здатність ефективно протистояти агресору на когнітивній війні.

Історичний аналіз засвідчує, що інформаційна війна має глибоке коріння. Від стратегій психологічного впливу, описаних ще в «Мистецтві війни» Сунь-цзи, через риторичні та пропагандистські практики Стародавнього Риму, індустріальну пропаганду XX століття (особливо

під час двох світових воєн та Холодної війни) до високотехнологічних операцій цифрової епохи, інформаційний вплив завжди супроводжував і посилював військове протистояння. У сучасному вимірі цифровізація та соціальні мережі значно підвищили швидкість, масштаб і прихованість таких операцій, перетворивши інформаційний простір на самостійний домен гібридної війни.

Нормативно-правова база України адаптується до цих загроз і поступово інтегрує медіаграмотність у систему забезпечення національної безпеки. Стратегія інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021¹, визначає недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) населення як одну з ключових загроз національній безпеці в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій і встановлює як окрему стратегічну мету значне підвищення рівня медіакультури й медіаграмотності суспільства для ефективної протидії маніпулятивним і дезінформаційним впливам (Derevianko, 2024).

Важливим законодавчим кроком є ухвалення Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX², у якому вперше на нормативному рівні було закріплено визначення поняття медіаграмотності як «сукупності навичок та знань, які надають користувачам можливість ефективно й безпечно користуватися медіасервісами», і покладає на центральний орган виконавчої влади в інформаційній сфері та Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення повноваження щодо реалізації державної політики в цій сфері. Додаткове підґрунтя формують норми законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та Державний стандарт базової й повної загальної середньої освіти, які інтегрують розвиток інформаційно-цифрової компетентності та критичного мислення в освітній процес (Krasnostup, 2025).

Аналіз чинної нормативно-правової бази засвідчує її прогресивний характер і зв'язок медіаграмотності з національною безпекою. Водночас спостерігається фрагментарність регулювання, відсутність спеціального комплексного закону й недостатня системність імплементації, що особливо критично виявляється в умовах повномасштабної війни. Судова практика України щодо цих питань формується переважно опосередковано через розгляд справ про дезінформацію та колабораціонізм, тоді як Європейський суд з прав людини акцентує на важливості критичного

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

² Про медіа: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

ставлення суспільства до інформації як елемента демократичного суспільства.

На міжнародному рівні медіаграмотність розглядається як ключовий елемент захисту демократії та протидії дезінформації. Європейський Союз інтегрує її положення в Директиву про аудіовізуальні медіапослуги, Digital Services Act та European Media Freedom Act. ЮНЕСКО з 2011 року активно просуває концепцію медіа- та інформаційної грамотності (MIL) як глобального пріоритету, а Рада Європи розробляє рекомендації щодо національних стратегій медіаграмотності. Україна частково узгоджує своє законодавство з цими стандартами, особливо через Закон України «Про медіа» та співпрацю з міжнародними організаціями, однак потребує подальшого посилення механізмів імплементації, моніторингу ефективності й обов'язкового фінансування програм (Koruts, 2020).

Попри наявні теоретичні розробки в галузі комунікативістики, політології та лінгвістики, лінгвокогнітивні аспекти сучасних інформаційних атак та їхній вплив на суспільну свідомість потребують подальшого комплексного вивчення в умовах активної фази гібридної агресії. Метою дослідження є здійснення цілісного системного аналізу складників інформаційної війни в історичному й сучасному вимірах для виокремлення лінгвокогнітивних параметрів дискурсу агресії, визначення мовних механізмів впливу на свідомість громадян та обґрунтування значення медіаграмотності як фундаментального засобу протидії дезінформаційним викликам в умовах гібридної війни.

Матеріали та методи

Сучасні дослідники зосереджують увагу на аналізі текстових масивів, що формують дискурс інформаційної війни. Теоретичні та прикладні аспекти інформаційних протистоянь ґрунтовно висвітлено в науковій літературі. Специфіка мовного протистояння стала предметом спеціальних лінгвістичних розвідок. Водночас механізми використання мови ворожнечі як інструменту впливу на суспільну свідомість і чинники політичної боротьби детально проаналізовано в низці сучасних наукових праць. Поняття «інформаційна війна» охоплює систему спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на деморалізацію противника та схилення його до капітуляції під час конвенційних бойових дій. Унаслідок розвитку модерного інформаційного суспільства це поняття розширило межі свого традиційного предмета.

Аналіз письмових джерел різних історичних періодів засвідчив, що інформаційно-психологічні прийоми впливу на суспільну свідомість використовувалися ще з часів зародження цивілізації. У давні епохи такі практики застосовувалися переважно стихійно, як ненавмисний інструмент впливу, що супроводжував військові кампанії,

релігійну пропаганду чи політичну боротьбу. Вони не сприймалися як спеціальна зброя, а отже, не були предметом систематичного теоретичного осмислення.

Тому в сучасній науковій літературі спостерігаються суттєві розбіжності щодо визначення моменту переходу від стихійного до свідомого, цілеспрямованого застосування інформаційної зброї. Одні дослідники пов'язують цей перехід з появою друкованих засобів масової інформації, інші – з розвитком електронних медіа XX століття, тоді як окрема група науковців вважає, що свідоме використання інформаційних операцій існувало вже в античні та середньовічні періоди.

Лінгвальне відтворення подій, що супроводжують поняття війни, активно досліджується в сучасній лінгвістиці, дискурс-аналізі й комунікативній прагматиці. Учені акцентують на механізмах мовного конструювання образу ворога, способах легітимації воєнних дій і стратегіях емоційного впливу на аудиторію через текст.

Методологія дослідження ґрунтується на комплексному підході, що охоплює методи системного аналізу, лінгвістичного спостереження та когнітивного моделювання. У роботі використано метод історичного аналізу для простеження еволюції засобів інформаційного впливу від стародавніх часів до епохи цифрових технологій. Для дослідження соціальних мереж застосовано елементи контент-аналізу та дискурс-аналізу, що дало змогу ідентифікувати мовленнєві стратегії, спрямовані на емоційну дестабілізацію аудиторії (хейтспіч, тролінг, психовіруси).

Результати й обговорення

Одним із перших виявів початкового етапу ведення інформаційних війн було протистояння з явищами природи, боротьба з тваринами, а також внутрішньо племінні й міжплемінні розбіжності, що започатковували інформаційні атаки: залякування, дезінформацію, приховування тощо. Уже в античні часи інформаційно-психологічні операції набули більш системного характеру. Класичним зразком є стратегії, викладені в трактаті Сунь-цзи «Мистецтво війни» (VI ст. до н.е.), у якому автор визначає, що найефективніший спосіб ведення війни – це підкорити ворога без бою, зруйнувавши його задуми, розірвавши зв'язки й деморалізувавши військо через поширення чуток і психологічний тиск.

У Стародавньому Римі інформаційні операції охоплювали риторичні техніки, символічні акти (бойове розфарбовування воїнів, бойові кличі) та поширення пліток для деморалізації супротивника. Середньовіччя ознаменувалося масштабними спланованими релігійно-пропагандистськими кампаніями під час Хрестових походів (XI–XIII ст.), коли папські булли через обіцянки відпущення гріхів мобілізували населення Європи, зокрема з «дитячими» хрестовими походами.

У Новий час інформаційна боротьба еволюціонувала з розвитком друкарства. Під час Тридцятилітньої війни (1618–1648) та війни за іспанську спадщину поширювалися численні памфлети та листівки. XIX–XX століття стали епохою індустріалізації пропаганди, що передбачала функціонування розгалуженої централізованої системи створення та поширення ідеологічних міфів. Наприклад, під час Першої світової війни Велика Британія активно використовувала дезінформацію про «німецькі звірства» (наприклад, фейкові історії про переробку трупів на корм для свиней), що мало на меті дискредитувати противника й мобілізувати суспільну підтримку (Kyrychenko, Serhiienko, & Slastin, 2025).

Важливе значення в історії інформаційних маніпуляцій має досвід російської імперії, Радянського Союзу та нацистської Німеччини. Російська імперія системно застосовувала інформаційно-ідеологічні технології для легітимізації панування над українськими землями. Після Переяславської ради 1654 року московська пропаганда поступово формувала наратив про «возз'єднання» та «єдиний народ», заперечуючи українську ідентичність. Яскравим прикладом стала кампанія проти гетьмана Івана Мазепи після Полтавської битви 1709 року, коли його образ демонізували як символ «зради» та «мазепинства», ярлик, який використовувався протягом століть для дискредитації будь-яких виявів українського національного руху.

У XX столітті радянська влада суттєво розвинула й технічно вдосконалила зазначені практики. Радянський Союз створив сильну централізовану пропагандистську машину, яка поєднувала ідеологічну індоктринацію, цензуру й активні заходи дезінформації. Під час Голодомору 1932–1933 років влада заперечувала факт масового голоду, звинувачуючи «куркулів» та «українських націоналістів», а іноземних кореспондентів вводила в оману показовими «колгоспами». У період Другої світової війни радянська пропаганда активно формувала образ «Великої Вітчизняної війни», водночас замовчуючи пакт Молотова–Ріббентропа та спільні дії з нацистською Німеччиною до 1941 року. Тоталітарний контроль над ЗМІ, радіо та кінематографом дала змогу ефективно маніпулювати масовою свідомістю як всередині країни, так і за кордоном.

Порівняльний аналіз засвідчує схожість методів тоталітарних режимів. Нацистська Німеччина під керівництвом Йозефа Геббельса досягла високого рівня координації пропаганди через кіно, радіо та пресу, формуючи образ «єврейсько-більшовицької загрози» та «арійської вищості». Британська пропаганда під час Першої та Другої світових воєн також активно використовувала медіа для мобілізації суспільства та дискредитації противника. Холодна війна між СРСР і Заходом стала класичним прикладом глобальної інформаційної протидії, у межах якої

обидві сторони застосовували радіопропаганду, культурну дипломатію та психологічні операції (PSYOPS) (Maksymenko, & Pylypenko, 2025).

Сучасний етап інформаційних воєн радикально трансформувався під впливом цифрових технологій. Соціальні мережі надали можливість значно підвищити швидкість, масштаб і точність впливу. РФ, продовжуючи традиції імперської та радянської пропаганди, інтегрувала історичні наративи про Київську Русь як «колиску російської державності», заперечення Голодомору як геноциду, героїзацію «Великої Перемоги» як винятково радянсько-російської, продовжуючи конструювати образ «жертви», яка начебто була «змушена» вдатися до агресії проти України через «загрозу з боку Заходу». Така інтеграція відбувається завдяки сучасним технологіям дезінформації, тролінгу та фейків. Це дало змогу росії вести гібридну війну проти України, поєднуючи військові дії з потужним інформаційно-психологічним впливом. Іще у вересні 2014 року у США було опубліковано «Білу книгу» щодо протидії нетрадиційним війнам, де акцентувалося, що в Україні Кремль застосував прийом інформаційної війни для дискредитації влади в очах населення сходу й півдня (Polishchuk, 2025).

Наразі суспільство має можливість застосовування передових інформаційних технологій, що сприяє оновленню методів і прийомів впливу за допомогою мережі Інтернет, зокрема соціальних мереж, медіа. Альтернативою в боротьбі з інформаційною агресією має стати реформування законодавства у сфері інформаційної безпеки, яке охоплює реалізацію державної політики в напрямі «інтелектуального розвитку» суспільства, удосконалення розумового потенціалу як засобу протистояння загрозі інформаційного впливу, забезпечення чесної та свідомої діяльності журналістів, які мають сприяти інформаційній гігієні та протидії неправдивій інформаційній політиці агресора.

Нині не сформульовано єдиного визначення терміна «інформаційна війна». Перший офіційний документ, який послуговується зазначеним визначенням, – це директива Міністерства оборони США «Інформаційна війна», яку було ухвалено 21 грудня 1992 року. 1997 року було здійснено спробу надати офіційне визначення терміна «інформаційна війна» та акцентовано, що це дії, які спрямовано на досягнення інформаційної переваги в інтересах національної стратегії з метою долучення, руйнування інформаційних систем. Розроблені й інші визначення поняття «інформаційна війна», які тлумачаться як навмисний інформаційний вплив на державні системи країни-противника. Для зазначеного впливу застосовують інформаційну зброю. Якщо узагальнити, то «інформаційна зброя» – це засіб впливу на інформаційну систему іншої держави через передавання інформації, порушення інформаційного простору з метою протиправних дій. Дослідники виокремлюють такі форми

інформаційної війни: командно-управлінська, розвідувальна, психологічна, хакерська, економічна, електронна, кібервійна. Основним завданням інформаційної війни є досягнення контролю над свідомістю населення, впливу на нього, нав'язування інформації особовому складу збройних сил тієї країни, яка є об'єктом інфопливу, для подальшого досягнення політичної, економічної та військової мети. Важливо розрізнити поняття «інформаційна ера» й «інформаційна війна». Зокрема, інформаційна ера використовує технології для бойових операцій, а інформаційна війна – інформацію як своєрідну масову зброю й мету, що демонструє її вплив і потужність (Sopilko, 2022).

Інформаційна війна має декілька характерних ознак, а саме:

1. Можливе запізнile реагування на оборону країни внаслідок того, що немає очевидних фізичних руйнувань.

2. Засоби інформаційної війни непередбачувані й наразі активно вдосконалюються, що вимагає високого інтелектуального потенціалу для ефективної протидії.

3. Контроль над свідомістю людей є результатом інформаційної війни, навіть без фізичного захоплення ресурсів.

4. Вибірковість є ключовою, оскільки ефективність інформаційної війни визначається її впливом на ухвалення рішень у країні-цілі.

5. Інформаційна війна, яка має коротку тривалість, може бути неефективною в країнах зі слабкою інформаційною інфраструктурою.

6. Розпізнавання правди стає менш ефективним, обговорення перетворюється на абсурд, відбувається намагання нашкодити адекватному сприйняттю фактів і подій.

7. Вплив на думки опонента для подальшого ухвалення певного рішення, що приносить вигоду нападникові.

8. Перетворення переваг опонента в його недоліки.

9. Вплив на почуття, емоції для відволікання уваги від суттєвого (Vorobets, 2023).

Близьким за змістом до визначення інформаційної війни є поняття «інформаційний тероризм». Основна їх відмінність полягає в суб'єкті дій. Тлумачення поняття «інформаційна війна» пов'язано з діяльністю держави, а «інформаційний тероризм» – поняття, пов'язане з терористичними угрупованнями. Складниками подібних дій є фейки – неправдиві сторінки, які містять неправдиву інформацію чи цілком вигадану, презентуючи її як правдоподібну. Фейки мають і візуальну форму, для чого використовують графічні й відеоредактори. У межах такого впливу застосовуються різноманітні характеристики: видовищність, порушення звичних моделей світу, «тролінг» (участь у багатьох дискусіях для нав'язування потрібної думки), пропаганда, «ярлики» тощо.

У контексті інформаційного протистояння вживається специфічна термінологія, наприклад, термін «хом'ячки» – довірливе населення, яке піддається впливу. Протистояння як елемент інформаційної війни залежно від операційного рівня виконується стратегічно, оперативно або тактично з використанням засобів впливу для виклику інформаційної чи психологічної реакції суспільства. Інформаційний вплив може позначатися на діяльності різних державних систем управління, зокрема, втручання в бази даних через вплив електромагнітних перешкод. Психологічний вплив спрямовано на зміну поведінки певних верств суспільства, військових, згідно з наперед визначеною схемою за допомогою медіа та інших джерел, а також різноманітних психологічних методів для трансформації світосприймання (Tiutiunuk, 2023).

Інформаційна війна виявляється переважно в сукупності інформаційних атак, що мають спільний замисел. Серед різноманітних видів таких атак виокремлюють соціальну інженерію, отримання віддаленого доступу через віруси, вплив на мобільний зв'язок, банківську систему, маніпуляцію та пропаганду через медіа, використання електромагнітної зброї, вплив на енергетичні системи та комунікації, атаки типу «відмова в обслуговуванні», політичний спамінг, атаки на системи управління та провайдерів (Bakirov, 2025). Загалом інформаційна атака виявляється в різкому порушенні рівноваги між позитивними й негативними повідомленнями, недостатньому обговоренні різних думок, коли раціональний підхід витісняється вираженням емоцій. Це сприяє створенню міфів у масовій свідомості, які впливають на суспільне життя (Kushnir, 2025).

Під час ведення інформаційної війни ворог намагається здійснити вплив через обмеження телебачення й радіомовлення, захоплення телевізійних ресурсів для проведення дезінформації, блокування мереж комунікацій, саботування операцій фондової біржі через електронні втручання, що може призводити до витоку чутливої інформації або поширення дезінформації. З огляду на це, зауважимо, що під час ведення інформаційної війни ворог може використовувати маніпуляції свідомістю для реалізації планів щодо широкомасштабної експансії та нав'язування власного режиму.

Сучасний міф є інструментом соціальної мобілізації та впливу на суспільну свідомість, слугує джерелом енергії для організації масових подій. Застосування ефекту цілковитої відсутності інформації – це елемент інформаційного впливу для подальшого здійснення інформаційної переваги через чутки, хейт тощо (Khudolii, 2022).

Психовіруси спрямовано на виклик паніки та страху, використовуючи спекуляції щодо базових потреб. Поширення панічних новин про подорожчання певних звичних речей призводить до стану паніки, пригальмовуючи нормальний аналіз

реальності. Під впливом фейкових новин, сприйняття неправдивої інформації психіка реципієнтів зазнає значних деструктивних впливів двох видів, перший з яких пов'язаний з утратою цінної актуальної інформації, а другий – із закріпленням у психіці деструктивної інформації. Це, зокрема, навіювання як спосіб словесного й образного впливу, що зумовлює некритичне сприйняття та засвоєння будь-якої інформації психологічного впливу. Унаслідок навіювання можуть виникнути уявлення, які не відповідають дійсності, що призводить до неадекватних вчинків об'єктів впливу. Стрімке збільшення обсягу інформації в сучасному світі призвело до перерозподілу питомої частки даних про навколишній світ на користь даних, які реципієнт отримує з медіа. Сучасні електронні медіа в поєднанні з науковою та публіцистичною літературою й періодикою здійснюють ефективний вплив на розум, свідомість і психіку мільйонів людей. «Зомбування» людини через систематичне впровадження певних ідей призводить до їх прийняття як незаперечних аксіом. Така особа стає вкрай довірливою до нових ідей, навіть якщо вони суперечать закоріненим переконанням (Khudolii, 2022).

У межах дослідження аспектів інформаційної війни науковці часто розглядають концепцію інформаційної експансії. Інформаційна експансія є технологією значно розгалуженішою, ніж «інформаційна війна» чи «інформаційна атака». Фактично, ці терміни можна вважати компонентами інформаційної експансії. Термін «інформаційна експансія» охоплює систему, сформовану за допомогою розвинутих державних засобів інформації, і методи, використані для пропагандистського сприяння конкретній геополітичній меті. Цю експансію можуть ініціювати й розповсюджувати державні структури (через державні та приватні інформаційні органи й заходи) і транснаціональні корпорації з метою досягнення своїх інтересів, зокрема забезпечення ринку збуту, участь у міжнародних тендерах, отримання доступу до дешевих ресурсів та робочої сили, політичної та військової мети тощо (Demartino, 2020).

Для ефективного протистояння інформаційній війні важливо систематично вживати заходів протидії. Медіа відіграють ключову роль у цьому завданні. Факти, які вони висвітлюють, та акценти на певних аспектах під час протистояння охоплюють конкретну глядацьку думку й можуть змінювати динаміку конфлікту.

Наразі розроблено значну кількість різноманітних технологій, які чинять негативний вплив на духовно-ідеологічну сферу життєдіяльності суспільства. Використовувати інфовплив можуть спецслужби іноземних держав, терористичні угруповання, політизовані радикальні організації, кримінальні групи, транснаціональні корпорації та інші учасники сучасних міжнародно-правових відносин. Поступове вдосконалення форм

ведення інформаційної боротьби охоплює такі аспекти під час воєнного конфлікту, як: руйнування інфраструктурних об'єктів через вогневий вплив, проведення радіоелектронної боротьби, поширення дезінформації через інформаційні канали противника або глобальні мережі, створення системи бездуховності й аморальності, спрямованої проти культурних надбань країни.

Одним із важливих аспектів сучасної інформаційної війни є не лише аналіз деструктивних механізмів агресора, а й розробка ефективних контрзаходів. Досвід України в протидії російській інформаційній агресії, зокрема після 2014 року та під час повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, засвідчує, що системне поєднання державних, громадських і міжнародних зусиль здатне суттєво зменшити ефективність ворожих маніпуляцій і посилити інформаційну стійкість суспільства.

Механізми протидії російським інформаційним загрозам в Україні формувалися на кількох взаємопов'язаних рівнях. По-перше, це стратегічні комунікації та превентивні заходи. Іще до повномасштабного вторгнення українська розвідка й державні органи провели успішну операцію з попередження міжнародної спільноти про заплановані росією фальшиві операції під чужим прапором, що мало на меті створити привід для агресії. Такий проактивний підхід дав змогу нівелювати потенційні російські наративи ще на етапі їх підготовки. Під час війни цей механізм було розширено завдяки Центру протидії дезінформації при РНБО, Міністерству культури та інформаційної політики, а також Стратегічному комунікаційному центру, які систематично здійснюють моніторинг і запобігають появі нових ворожих наративів.

По-друге, важливе значення має фактчекінг і оперативне спростування. Однією з найуспішніших ініціатив є створення та діяльність громадської організації «StopFake» (заснованої наприкінці 2013 року), яка стала міжнародно визнаною платформою для викриття російської пропаганди. Проект аналізує та спростовує фейки тринадцятьма мовами, проводить освітні програми та співпрацює з глобальними медіа. Аналогічну роботу здійснює «Detector Media» – організація, яка не лише фіксує російську дезінформацію в українських і світових медіа, а й розробляє індекси медіаграмотності та проводить регулярні соціологічні дослідження (Kovalova, 2024).

По-третє, важливим є розвиток медіаграмотності як складника національної безпеки. Національний проект «Фільтр», програми IREX «Learn to Discern», ініціативи VoxCheck, Центру демократії та верховенства права та інших організацій спрямовані на формування критичного мислення в різних цільових групах, зокрема серед молоді, військовослужбовців, мешканців прифронтових територій та деокупованих регіонів. Інтеграція медіаосвіти в шкільні програми й

державні стандарти освіти дає змогу закладати основи інформаційної гігієни на системному рівні (Hetsko, & Barchan, 2025).

По-четверте, держава застосовує регуляторні й обмежувальні заходи. Закон України «Про медіа», рішення РНБО про санкції щодо проросійських Telegram-каналів, блокування ресурсів, що системно поширюють ворожу пропаганду, а також посилення відповідальності за колабораціонізм в інформаційній сфері створили правові межі для захисту інформаційного простору. Об'єднаний телемарафон «Єдині новини» є ефективним інструментом забезпечення єдиного інформаційного поля всередині країни в умовах воєнного стану (Petrenko, & Ilchenko, 2025).

Серед успішних кейсів протистояння можемо виокремити такі. Зокрема, ефективною є міжнародна комунікаційна кампанія України на платформах ООН, ЄС і в соціальних мережах. Промови Президента України Володимира Зеленського, регулярні брифінги та візуальні докази злочинів російської армії (у Бучі, Ірпені, Маріуполі) дали змогу сформувати глобальний наратив про природу агресії та значно ускладнити просування російських фейків щодо «денацифікації» чи «захисту російськомовного населення».

Іще один кейс стосується громадянської ініціативи NAFO («North Atlantic Fellas Organization») – мережі волонтерів, яка за допомогою гумору, мемів і масового онлайнтиску ефективно нейтралізувала проросійських пропагандистів у західному сегменті соціальних мереж. Цей «м'який» інструмент продемонстрував, що неформальні спільноти можуть доповнювати державні зусилля.

Успішна інформаційна операція щодо контрнаступу влітку–восени 2022 року є третім вдалим кейсом протидії російській пропаганді. Свідоме поширення дезінформації про підготовку наступу на півдні дало змогу відволікти російські сили та забезпечити успіх Харківської операції.

Аналіз цих механізмів і кейсів надає можливість дійти висновку, що ефективна протидія інформаційним загрозам можлива лише за умови комплексного підходу: поєднання оперативного фактчекінгу, системної медіаграмотності, проактивних стратегічних комунікацій, регуляторних заходів та активної участі громадянського суспільства. Досвід України засвідчує, що навіть в умовах інтенсивної гібридної агресії держава, яка інвестує в інформаційну стійкість суспільства, здатна суттєво послабити вплив ворожої пропаганди та зберегти морально-психологічну стійкість нації

(Smotrych, & Brailko, 2023). Водночас удосконалення цих механізмів, посилення міжнародної координації та інституційна підтримка медіаграмотності є пріоритетними напрямками державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Висновки

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що дискурс сучасної інформаційної війни має складну еволюцію, трансформувавшись з допоміжного елемента конвенційних конфліктів у самостійну стратегічну систему когнітивного домінування. З'ясовано, що ключовою специфікою сучасної агресії є її орієнтація на безпосередній вплив на свідомість через лінгвокогнітивні маніпуляції, що дає змогу агресору досягати політичної та військової мети без очевидних фізичних руйнувань. Аналіз мовленнєвих стратегій продемонстрував, що використання психовірусів, фейків і маніпулятивних міфів спрямовано на пригнічення раціонального мислення й заміну об'єктивної реальності емоційними конструктами страху та паніки. Визначено, що цифрові платформи й соціальні мережі стали основним інструментом реалізації інформаційної експансії, у межах якої через механізми тролінгу та пропаганди здійснюється деформація суспільної думки. Доведено, що медіаграмотність у таких умовах є не лише елементом освітнього процесу, а й фундаментальним складником національної безпеки, що забезпечує «інформаційну гігієну» та резильєнтність громадянина. Ефективна протидія інформаційним атакам можлива лише за умови системного поєднання законодавчих реформ, відповідальної діяльності медіа та інтелектуального розвитку суспільства. Отже, лише через розвиток критичного сприйняття дискурсу й усвідомлене володіння навичками аналізу інформаційних потоків можна вибудувати надійний захист проти сучасних технологій зомбування й маніпулятивного впливу агресора.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Bakirov, A. et al. (2025). Theoretical Bases of Methods of Counteraction to Modern Information Warfare. *Computers*, 14(10), 410. <https://doi.org/10.3390/computers14100410>
- [2] Demartino, A.P. (2020). Information expansion as a means of aggressive policy of the Russian Federation against Ukraine. *Science and education: a new dimension. Series "Humanities and social sciences"*, VIII(37), 26-31. DOI: 10.31174/SEND-HS2020-223VIII37-06

- [3] Derevianko, S. (2024). Hybrid war: information and security dimension. *Bulletin of the Precarpathian University. Series "Politics"*, 18, 101-113. DOI: 10.32782/2312-1815/2024-18-11
- [4] Hetsko, H.I., & Barchan, O.V. (2025). The influence of Ukrainian media on the formation of public opinion in the conditions of information war. *Scientific notes of the V.I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series "Philology. Journalism"*, 6, 218-224. DOI: 10.32782/2710-4656/2025.6.2/33
- [5] Khudolii, A.O. (2022). *Information warfare 2014-2022*. Ostroh: National University "Ostroh Academy". DOI: 10.25264/978-617-8041-16-8
- [6] Koruts, U. (2020). Information warfare as a tool of war propaganda: legal grounds for counteraction. *Enterprise, economy and law*, 8, 334-339. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.8.55
- [7] Kovalova, T. (2024). Counteracting information threats in the conditions of the Russian-Ukrainian war: the role of the NGO "Detector Media". *Horizons of printing*, 1(15), 162-174. DOI: 10.20535/2522-1078.2024.1(15).307819
- [8] Krasnostup, H.M. (2025). Legal foundations of media literacy: from theoretical concept to institutionalization in the state. *Information and law*, 3(54), 19-29. DOI: 10.37750/2616-6798.2025.3(54).340404
- [9] Kushnir, V.V. (2025). The concept of information warfare in international law. *Law and society*, 3, 208-213. DOI: 10.32842/2078-3736/2025.3.2.29
- [10] Kyrychenko, Yu.V., Serhiienko, T.I., & Slastin, V.O. (2025). Information warfare as a tool of hybrid aggression: Ukrainian experience. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Series "Political Science. Sociology. Law"*, 1(65), 89-95. DOI: 10.20535/2308-5053.2025.1(65).332563
- [11] Laskova-Yarmolenko, A., & Slynkova, T. (2024). Media literacy in the education system: modern requirements in the sphere of social communication. *Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects*, 32, 100-105. DOI: 10.32405/2413-4139-2024-1(32)-100-105
- [12] Maksymenko, O.V., & Pylypenko, V.V. (2025). Information war in conditions of armed conflict: linguistic and cognitive dimensions. *Legal Journal of Donbas*, 4, 33-38. DOI: 10.32782/2523-4269-2025-93-33-38
- [13] Petrenko, S.V., & Ilchenko, Yu.O. (2025). Problematic issues of countering Russian information aggression. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 90, 354-359. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.3.52
- [14] Polishchuk, Yu. (2025). Information warfare as a component of Russian aggression against Ukraine: historiography of the problem. *Ukrainian Historical Journal*, 6(585), 35-49. DOI: 10.15407/uhj2025.06.035
- [15] Smotrych, D.V., & Brailko, L. (2023). Information security in conditions of martial law. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 77, 121-127. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.77.2.20
- [16] Sopilko, I.M. (2022). Information war against Ukraine and legal means of countering criminal acts. *Legal Bulletin*, 3(64), 108-115. DOI: 10.18372/2307-9061.64.16897
- [17] Tiutiunnyk, L. (2023). Propaganda as a means of manipulation in wartime. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 76(6), 184-192. DOI: 10.33099/2617-6858-2023-76-6-184-192
- [18] Vorobets, N. (2023). Russia's information war against Ukraine: dynamics of influence on public consciousness and challenges for national formation. *Bulletin of the Precarpathian University. Series "Politology"*, 15, 18-25. DOI: 10.32782/2312-1815/2024-1-3

Список використаних джерел

- [1] Bakirov, A. et al. (2025). Theoretical Bases of Methods of Counteraction to Modern Information Warfare. *Computers*, 14(10), 410. DOI: <https://doi.org/10.3390/computers14100410>
- [2] Демартіно А. П. Інформаційна експансія як засіб агресивної політики Російської Федерації проти України. *Наука та освіта: новий вимір. Серія «Гуманітарні та соціальні науки»*. 2020. Вип. VIII (37). С. 26–31. DOI: 10.31174/SEND-HS2020-223VIII37-06
- [3] Дерев'янка С. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Політологія»*. 2024. Вип. 18. С. 101–113. DOI: 10.32782/2312-1815/2024-18-11
- [4] Гецько Г. І., Барчан О. В. Вплив українських медіа на формування громадської думки в умовах інформаційної війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2025. № 6. С. 218–224. DOI: 10.32782/2710-4656/2025.6.2/33
- [5] Худолій А. О. Інформаційна війна 2014–2022 рр. : монографія. Острого : Нац. ун-т «Острозька академія», 2022. 208 с. DOI: 10.25264/978-617-8041-16-8
- [6] Коруч У. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 8. С. 334–339. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.8.55

- [7] Ковальова Т. Протидія інформаційним загрозам в умовах російсько-української війни: роль ГО «Детектор медіа». *Обрії друкарства*. 2024. № 1 (15). С. 162–174. DOI: 10.20535/2522-1078.2024.1(15).307819
- [8] Красноступ Г. М. Правові засади медіаграмотності: від теоретичної концепції до інституціоналізації в державі. *Інформація і право*. 2025. № 3 (54). С. 19–29. DOI: 10.37750/2616-6798.2025.3(54).340404
- [9] Кушнір В. В. Поняття інформаційної війни в міжнародному праві. *Право і суспільство*. 2025. № 3. С. 208–213. DOI: 10.32842/2078-3736/2025.3.2.29
- [10] Кириченко Ю. В., Сергієнко Т. І., Сластін В. О. Інформаційні війни як інструмент гібридної агресії: український досвід. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право». 2025. Вип. 1 (65). С. 89–95. DOI: 10.20535/2308-5053.2025.1(65).332563
- [11] Ласкова-Ярмоленко А., Слинькова Т. Медіаграмотність в системі освіти: вимоги сучасності у сфері соціальної комунікації. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2024. № 32. С. 100–105. DOI: 10.32405/2413-4139-2024-1(32)-100-105
- [12] Максименко О. В., Пилипенко В. В. Інформаційна війна в умовах збройного конфлікту: мовний та когнітивний виміри. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 4. С. 33–38. DOI: 10.32782/2523-4269-2025-93-33-38
- [13] Петренко С. В., Ільченко Ю. О. Проблемні питання протидії російській інформаційній агресії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Вип. 90. С. 354–359. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.3.52
- [14] Поліщук Ю. Інформаційна війна як складова російської агресії проти України: історіографія проблеми. *Український історичний журнал*. 2025. № 6 (585). С. 35–49. DOI: 10.15407/uhj2025.06.035
- [15] Смотрич Д. В., Браїлко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 77. С. 121–127. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.77.2.20
- [16] Сопілко І. М. Інформаційна війна проти України та правові засоби протидії злочинним діям. *Юридичний вісник*. 2022. № 3 (64). С. 108–115. DOI: 10.18372/2307-9061.64.16897
- [17] Тютюнник Л. Пропаганда як засіб маніпуляції в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 76 (6). С. 184–192. DOI: 10.33099/2617-6858-2023-76-6-184-192
- [18] Воробець Н. Інформаційна війна росії проти України: динаміка впливу на суспільну свідомість і виклики для національного становлення. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія «Політологія». 2023. Вип. 15. С. 18–25. DOI: 10.32782/2312-1815/2024-1-3

MAKSYMENKO Olha

PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Department of Business Ukrainian and Foreign Languages at the Educational and Research Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0009-0004-5711-6247>;

PYLYPENKO Viktoriia

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory, History and Philosophy of Law Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2555-542X>

The Discourse of Contemporary Information Warfare as a Component of Media Literacy Development

Abstract. In today's world, the information space has become a key aspect of geopolitical confrontation, where linguistic tools and cognitive technologies serve as strategic weapons. The Russian-Ukrainian war has highlighted an urgent need to analyze the discourse of aggression, as manipulative strategies directly impact national security and social stability. Developing media literacy through an understanding of the

mechanisms of information influence is critically important for protecting public consciousness from destructive interference. The genesis and evolution of information wars are examined, ranging from primitive means of psychological pressure in ancient times to high-tech operations of the digital age. The paper analyzes the linguo-cognitive parameters of contemporary discourse of aggression, which are based on the use of specific linguistic codes, manipulative techniques, and disinformation. Particular attention is paid to the functioning of social networks as the primary platform for the dissemination of fake news, trolling, and hate speech. The theoretical approaches of leading scholars to the definition of “information weapons” are examined, and their main forms are classified: from command-and-control to psychological and cyber warfare. It has been established that the key distinguishing feature of information warfare is its ability to influence decision-making without causing visible physical damage, which often leads to a delayed response from the target. It has been established that the aggressor uses «psychoviruses» and emotional manipulation (fear, panic) to suppress an individual’s analytical thinking. Mechanisms for creating “mass communication myths” have been identified, which serve as tools for social mobilization or demoralization. The essence of the concept of “information expansion” has also been clarified as a comprehensive technology involving both public and private institutions to achieve geopolitical goals through systematic propaganda. The conclusion is drawn that effective counteraction to modern threats is possible only through comprehensive reform of legislation in the field of information security and the active implementation of media literacy programs. Control over the public’s consciousness becomes the aggressor’s primary goal; therefore, the development of critical thinking and the intellectual potential of citizens is a fundamental element of protecting state sovereignty. It is emphasized that media literacy must transform from an optional skill into a fundamental component of national security in the information sphere.

Keywords: information warfare; manipulation; disinformation; discourse of aggression; media literacy; linguo-cognitive parameters; information security; social networks.